

Gazsó Dániel

Föld alatt s föld felett, Szelmencen zajlik az élet

Szelmencet kettézárták, a határátkelőt megnyitották, Kisszelmencen megjelent a sziti, ezzel egy újabb választóvonal – és most: „Titkosszolgálati nyomozati intézkedések lefolytatásának eredményeképpen 2012. augusztus 16-án Ukrajna Biztonsági Szolgálatának¹ kárpátaljai munkatársai Kisszelmencen alagutat tártak fel, amely az ukrán–szlovák államhatár alatt vezet.” (ua.reporter.com, 2012. augusztus 17. 17:26. <http://ua-reporter.com/novosti/121035>)

„A kisszelmenci Európa nevű üzletből vezetett a csempészalagút az Európai Unió területére. A bejáratát a divatárubolt irodájában fedezték fel a vámósok, négy méterrel a felszín alatt. A helyiek és a szomszédos üzletek dolgozói azt állítják, csak a rendőröktől hallottak az esetről.”

(Duna TV Híradó, 2012. augusztus 18. 20:26. http://www.hirado.hu/Hirek/2012/08/18/19/Alagut_a_butik_alatt_ezt_talalta_a.aspx)

„Többen úgy tudják, a közvetlenül a határ mellett fekvő lakóház tulajdonosa vette észre, hogy beomlott az udvara, s az ő bejelentése alapján fedezték fel a balesetveszélyes föld alatti járatot. A terebélyes üzletház, mint mondják, rekordidő alatt húzták fel. Nagyságát semmi sem indokolta, állítják, hiszen Kisszelmencen az utóbbi időben óriásit esett a forgalom. A tulajdonost senki sem ismeri, a helyiségeket bérbe adták. Az alagút balesetveszélyes. Elöntötte a víz, azért is omlott be. Állítólag több szerszámot találtak benne. Egyes rémhírek szerint hullák is előkerültek. Többen már azt is tudni vélik, hogy a másik bejárata a nagyszelmenci ravatalozónál található. Szinte napra pontosan egy hónappal a kisszelmenci felfedezése előtt Ungvár mellett bukkantak csempészalagútra. Ez azonban kitűnő állapotban volt, árammal, vasúti sínekkel ellátva, melyen tizenhat vagonból álló »vonatsor« közlekedett. [...] Egykamionnyi cigarettát két óra alatt juttattak el odaára. A szlovák fél becslése szerint a csempészek legkevesebb 50 millió euró kárt okoztak Pozsonynak [...]” (Kárpáti Igaz Szó Online, 2012. augusztus 20. 19:43. <http://kisz.hhrf.org/?modul=e=news&target=get&id=10343>)

A hír gyorsan szállt a magyar, ukrán és szlovák média szárnyán, de pontosan nem lehet tudni, hogy mi történt. Kik építették az alagutat és mikor? Hol van, vagy hol lett volna a másik vége? Hogyan és hova szállították a kiásott földet?

1 СБУ – Служба безпеки України (Szluzsba bezpeki Ukrajini, rövidítve: SZBU).

Lehetséges, hogy a közelben lakók és dolgozók nem vették észre a föld alatti csempészjárat munkálatait? Hogyan buktak le, akik benne voltak? Volt, akit már felelősségre vontak? Kérdések, amelyekre, azt gondolhatjuk, hogy egy alig több mint kétszáz lelkes falucskában, egy évek óta visszajáró vendég könnyen kaphat válaszokat. De Kíszszelmencen ez nem így van: ez Kárpátalja, az ukrán–szlovák határvidék. Itt generációk óta fejlesztik a kiskapuk megtalálásának végtelen technikáit, az egymást váltogató államhatalmi rendszereket kijátszva, a fennmaradás érdekében. Itt általános a Mátyás király-mesék főszereplőire jellemző agyafúrt-ság, mint amilyen Az okos leány is, aki teljesíti a király kérését és elmegy hozzá, de úgy, hogy megy is, meg nem is, köszön is, meg nem is, visz is ajándékot, meg nem is. Kárpátalján az emberek tökélyre fejlesztették ezt a képességüket, úgy tudnak valamiről, hogy ha kell, akkor nem tudnak róla.

2012. augusztus 16-án, csütörtöki napon, délután négy órakor váratlanul megérkeztek az SZBU emberei az ikerfalu ukrán oldalára, és meg sem álltak a 3-as számú portáig, ami a határtól harminc méterre, a kíszszelmenci római katolikus templom irányába haladva, a jobb oldalon található. A tavalyi évben felhúztak erre a belhelyre egy kétemeletes házat, alig fél év alatt. Ebben az épületben nyílt meg az Európa nevű bolt 2011 decemberében. Az alsó szinten háztartási cikket, a felsőn menyasszonyi ruhákat árultak. Az építkezést én is láttam, ott voltam július végén, amikor a tartógerendákat a helyükre rakták. Akkor a helyi lakosok még azt sem tudták, hogy mi célból építkeznek ott. Egyesek azt mondták, panziót nyitnak benne az ukránok, mert azt hiszik, még mindig olyan sokan jönnek Szlovákiából. Mások éttermet láttak benne.

„Azt a boltot tavasszal kezdték el építeni, és télen már át is adták. A kamionok jöttek-mentek fél évig. Az építkezésen sokan dolgoztak, de nem idevalósiak voltak. Karácsonyra már meg is nyitották, a karácsonyfaéggőket már ott vettem” – mondta Mitro Ambrus.

„Ekkora boltot építeni nem érte meg. Most alig jönnek, nagy a pangás, egyre rosszabb. Épp annyit keresünk, amennyit felélünk” – véleményezte Iván István.

„Én gálócsi vagyok. A felső szinten voltam eladó. A menyasszonyi ruhákat jól el tudtuk adni, mert odaát, Szlovákiában egy hétre kibérelni egy ruhát annyiba kerül, mint itt megvenni. Az alsó és a felső bolt tulajdonosai csak bérelték a helyiségeket, azok sem tudtak az alagútról. Mi meg csak a ház első részében jártunk, ahol a bolt van. Hátul az épület folytatódik, azt mondják, hogy ott találták meg az alagút bejáratát, de mi arra nem voltunk. Ott nem lakott senki, ott se ki-, se bemenni nem láttunk senkit” – emlékezett vissza Kovács Judit.

„Rengetegen jöttek! Kommandósok, álarcosok. Mindenki azt hitte, hogy ellenőrzés van. A szomszédokat kérdezték, de látták, hogy senki nem tud semmit. Ha konkrétan nem tudsz, akkor hülyeséget rossz mondani, mert abból csak bajod lesz. Nem vittek be innen senkit. Nem tudjuk, hogy a bolt mikor nyit újra, vagy hogy egyáltalán betemették-e az alagutat. A tűzoltók ott álltak majd egy hétig az udvaron, mert el volt árasztva vízzel az alagút. Ezek után már nem tudni, mi lesz, lehet, hogy Szelmencen találnak egy műholdállomást, vagy egy rakétasilót” – számolt be a történekről Tóth Anett.

„Csütörtök este tízkor keltettek fel, hogy hívnak, mit láttam. Mondom nekik, hogy itt családos emberek élnek, akik egész nap dolgoznak, és korán reggel kell felkelniük. Talán jó estét, vagy valami! Egyébként mindenki tudta, látta, hogy csinálják, de senkit nem érdekelt” – mondta Veres József.

Az SZBU megjelenésének másnapján, augusztus 17-én délelőtt Kisszelmenc három óra hosszat le volt zárva, de nem a már megszokott oldalról, hanem Palágykomoróc irányából. A falu másik végén, a határ menti övezetben ásatást rendeltek el, mivel az alagút másik végét nem találták meg. Mint kiderült, nem is találhatták, mert a határig nem jutott el. A 3-as számú házát a rendőrség folyamatos megfigyelés alatt tartja, azt legalább két egyenruhás figyelő éjt nappallá téve. Augusztus 29-én ugyan ideiglenesen kinyitották a bejárati ajtaját, hogy a bolttulajdonosok kipakolhassák féltett árucikkeiket, de még aznap újra bezárták, az ajtóra ragasztott hivatalos nyilatkozatot lepecsételték, de az ügyet nem zárták le: úgy tűnik, a fentiekben felvetett kérdésekre a hivatalos szervek sem találtak még válaszokat.

Mindeközben a faluban megjelent a sajtó. Nekik sem nyilatkoztak sokan, talán a legtöbb információt az Európa bolt szomszédságában, a 2-esben lakó házaspártól kapták az újságírók. Ott él Fekete Karcsi és felesége, Aliz, „aki akkor is beszél, ha nem kérdezik”. Mind a ketten munkanélküliek, a falubeliek segítségével nem is tudnák télen fűteni a lelakott parasztházat, ahová hivatalosan be sincsenek jelentve. Nekik nincs sok vesztenivalójuk, és a zöldfülű újságírókban nem láttak veszélyt, csak pénzszerzési lehetőséget.

„Karcsi ment hazafelé, azt leállították az úton a riporterek. Kérdik tőle: mit tud az alagútról? – azt mondta, hogy mindent, de nem ingyen, hanem egy ötösért. Azok meg Szlovákiából jöttek, azt nem öt hrvnyát, hanem öteuróst adtak neki. Mikor meg az ukrán kérdezett tőle, attól már rögtön öt eurót kért, de az csak húsz hrvnyát adott neki. Aztán ahogy hazaér, látja, hogy az asszony, aki ott kolimolt [fusizott] egész nap a ház előtt, üvöltözik a riporterekkel. Azt ő meg nem érti, hogy hogyan lehet, hogy az asszony máris összeveszett velük, mikor ő meg keresett rajtuk. Az alagútról nem lehet tudni semmit. Azt sem, hogy miért fedezték föl most. Az, hogy beszakadt a teteje, azt is valószínű, Aliz találta ki, aztán megjelent az újságban” – összegezte az eseményeket Tóth Róbert.

„Valahol azt írták, hogy a szélső háznak a tulajdonosa jelentette, hogy neki megszállt az udvara. Az se igaz! Hát Szerjózsnak mi szállt meg? A lötytyedt fasza, az szállt meg! Ott semmi nem szállt meg! Addig el sem ment az alagút! A Karcsiéknál viszont meg volt süllyedve a kert. Azt a saját szememmel láttam, de nem most süllyedt meg, hanem évekkal ezelőtt” – világosított fel Rajkó Béla.

„Én Sislócon dolgoztam, és akkor csengetnek nekem, hogy hallod, mi újság Szelmencben? Hát megtalálták az alagutat! Mi nem tudtunk semmiről. Mikor múlt szombaton [augusztus 25-én] voltunk odaát, a mátyóci falunapon, akkor beszélünk a nagyszelmenciekkel is. Ők sem tudtak többet, mint Budapesten, csak ami a sajtóban megjelent. Az biztos, hogy nincs meg az alagút másik vége” – így Mitro Ambrus.

Pár nap kérdezősködés után kételkedni kezdtem abban is, amit addig tudni véltem. Az Európa nevű üzlet gyors felépülésének körülményeit, a tulajdonosok

kilétét és az alatta elkezdett csempészalagút keletkezését homály fedte. Viccek, mint „gyere át este, de ne felejtse otthon az ásót, megyünk az EU-ba”, és pletykák terjednek róla. Voltak, akik összefüggést láttak a kisszelmenci és az ungvári csempészalagút között. Ez utóbbit Nagymihály vámosai július 18-án tárták fel és Robert Kalinák, szlovák belügyminiszter, másnap a TASR szlovák közszolgálati hírigyőnökségnek tartott beszámolója alapján két szlovákiai település, Felsőnémeti és Alsónémeti között vezetett Szlovákiából Ungvárra, olvasható egyebek mellett az *Új Szó* 2012. július 19-i és a *Népszava* 2012. július 23-i számában.

„Lehet, hogy elterelő művelet volt az ungvári alagút miatt. Nem akarták, hogy arról többet beszéljenek, hát felfedeztek egy másikat. Ilyenből ki tudja, mennyi lehet” – véleményezte Iván István.

„Itt most majd felelősségre fognak vonni valami balekot, akire rákenik ezt is, meg az ungvári alagutat is. Ez Ukrajna! Itt mindig kell találni valakit, aki elviszi a hátán a balhét” – így Mitro Ambrus.

„Az ungvári alagutat a szlovák rendőrség fedezte fel. Kellott megmutatni, hogy ezek [az ukrán hatóság] is találtak egyet” – okosított föl Veres József.

Mások meg voltak róla győződve, hogy a kisszelmenci csempészalagutat nem a közelmúltban, hanem több évvel ezelőtt kezdték el kiasni, de ebben sem volt egyetértés.

„El volt falazva! Most nem dolgoztak azon. Falat bontottak ahhoz, hogy megtalálják az alagút bejáratát. Azt mondták, hogy ezt valamikor már katonai alagútnak minősítették. Nem akarok belefolyani, konkrétan nem tudok mondani” – magyarázta Tóth Anett.

„Ez hülyeség! Katonai alagút nem lehet. A régi háznak a gazdája, az István, nekem barátom volt. Öngyilkos lett. Én voltam lenn a pincéjében, de ott abszolút semmi ilyesmi nem volt, mert ott bor volt” – tette hozzá Mitro Barna.

„Lehet, hogy még Hasfelmetsző ásta, és elárulta az új tulajnak a börtönben a tervét, az meg ezért vette meg a telket. Az látott benne üzletet” – gyanította Iván István.

A falubeliek és a környéken élők az alagútról ugyan nem sokat tudtak, de azokról, akik az Európa üzlet gyors felépülése előtt a 3-as számú parasztházban laktak, igen. Csak erről nem akartak beszélni! Mikor a régi ház történetéről kérdeztem őket, amit úgy szoktak emlegetni, „a Csurmáék háza”, már nem találgattak, vagy nem a nemtudásukat bizonygatták, hanem egyszerűen azt mondták: „Minek ez neked? Ezt én sem értem, neked meg nem is kell megérteni.” Ez az a történet! Ez az, ami a kisszelmenci csempészalagútról szól, meg nem is. Leírása közben tárgyilagosságra törekedni nehéz, mert a visszaemlékezések sokszor ellentmondóak. Volt, aki elvett belőle, volt, aki hozzátett. A múltbéli történetek már csak ilyenek, ahogy Gabriel García Márquez is írta: „Az élet nem az, amit az ember átélt, hanem az, amire visszaemlékezik, és ahogy visszaemlékezik rá, amikor el akarja mesélni.”²

2 A Nobel-díjas García Márquez ezzel a mondattal indítja 2002-ben megjelent önéletírását, *Vivir para contarla*, Mexikó: Diana, 2002. Székács Vera mekegő fordításában: *Azért élek, hogy elmeséljem az életem történetét*, Budapest: Magvető Kiadó, 2003, 5. p.

Kisszelmencen a 3-as számú ház utolsó bennszülött lakója a Kiss család volt: Gyula bácsi, Erzsi néni és három gyermekük. A legidősebbet apja után Gyulának, a középsőt Istvánnak és a legfiatalabbat, anyja után, Erzsébetnek hívták. Mivel a faluban volt egy másik Kiss család is, ezért őket Erzsi néni leánykori vezetéknevéből adódóan Csurmáéknak keresztelték. Miután a szülők meghaltak, a ház a gyermekekre maradt, de már csak István lakott benne. Erzsébet férjhez ment és fiatalon meghalt, Gyula pedig Darócra nősült, ma is ott él, az alig több mint ezerkétszáz fős faluban, a Felvidéken. István ugyan próbálkozott a nőknél, de a házasság elkerülte. Pincéreként elkezdett inni, és egyre mélyebbre vitte a sors. Még az ezredforduló előtt, egy hideg, téli vasárnap reggel találkozott a pásztorral, aki átellenben vele szemben lakott, és meghívta őt és barátait kártyázni. Azt mondta, összekészül, megborotválokzik, és akkor jöhetnek egy óra múlva. A pásztor elfogadta a meghívást és szólt a többieknek. Mire visszaértek, István már a földön feküdt, kezében tartotta azt a háromliteres üveget, amiből megitta a patkánymérget. Csak annyit mondott, gyengére csináltam, és meghalt. Így az ötfős Kiss családból az egyetlen túlélő az ifjabbik Gyula volt, aki úgy határozott, eladja a szülőházát. Mivel nem tartózkodott a faluban, megbízta egyik ismerősét, segítsen vevőt találni. Nem volt könnyű eladni az ingatlant, a ház évekig üresen állt, de végül sikerült túladni rajta. Az új lakót Szergejnek hívták, és legfőbb kereseti forrása a pénzváltás volt. Csak pár évig élt a faluban, aztán továbbállt. Arra, hogy eladta vagy kiadta a házat, vagy hogy egyáltalán ő volt-e a tulajdonos, nem tud, vagy nem akar visszaemlékezni senki. Szergej után, a kétezres évek elején, egy ukrán házaspár költözött be a házba, de ők nem ide voltak bejelentve. A férfit Attilának hívták, de egyesek csak úgy emlegették, a Koponya. Ezt a becenevet nem az éles eszéről, mint inkább nagy, kopasz fejről kaphatta. Koponyáról köztudott volt, hogy többször ült börtönben, amit errefelé úgy mondanak, hogy csurma, így aki nem itt él, könnyen összekeverheti Attilát Csurmáékkal. A falubelieket nem zavarta különösebben az új lakó zűrés múltja, tudták róla, hogy mások miatt került börtönbe, tehát nem afféle nagyagyú, aki bajt hoz majd rájuk. Ráadásul Koponya felesége, Krisztina, szomszédjainak szívesen segített a házimunkákban, ami egy ilyen kis létszámú település esetében általános és természetes, és ha egy betelepült elzárkózik ettől, akkor mindig idegen marad. Koponyáék élete azonban nem volt ilyen felhőtlen. Pár évvel az érkezésük után, húsvét másnapján, rémült ordítással rohant segítségért egy vasat gyújtogató cigány ember Rajkó Bélához, és mindjárt el is panasolta baját: Koponya kést vett magához és felvágta a saját hasát, el kell őt vinni a kórházba. Béla aznap már nem volt olyan állapotban, hogy vezessen, félt, ha leállítja egy rendőr, elveszik a jogosítványát, vagy, ahogy ő szokta mondani, a práváját. Végül találtak mást, aki segített az életbevágó tragédiában, a sérültet időben eljuttatták a kórházba, ahol ellátták mély sebeit. Aztán hazajött Kisszelmencre és felépült, de ezzel az esettel egy új becenevet kapott: a Hasfelmetszőt. Hasfelmetsző zárkózott és hirtelenharagú ember volt, nem sokat lehetett róla tudni. Csak néha nyílt meg a helybeliek előtt, de nyelve akkor sem magától, hanem a vodka hatására forgott. Ilyenkor meg olyan történetekkel állt elő, amiket nem vettek komolyan. Egyszer azt is mondta, hogy alagutat fog építeni. Sokat közlekedett, neki nem

okoztak nehézséget a helyközi utakon tatóngó gödrök, mert volt egy GAZ 66-osa: nagy teherbírású, négykerék meghajtású teherautó, ami a szovjet hadseregben is közkedvelt volt. Mivel foglalkozott? Mit szállított és hova? Nem merték tőle megkérdezni, mondván, hogy „egy ilyen kopasz börtöntölteléknek ki mer itt Szelmenbe szólni? Esetleg Aliz, részegen mert lapatyálni”. Aliz tényleg nem félt szólni, és lett is ebből baj. A határátkelő megnyitása után, az első-második évben, Hasfelmetsző házbővítésbe kezdett és az építkezés során kitermelt vizet és homokot a kert végi kanálisba eresztette. Ettől Aliz kertje megsüllyedt, amit szóvá is tett, a maga módján. Hasfelmetsző, aki akkoriban a szokottnál is feszültebb állapotban volt, nehezen viselte az ilyen jellegű kritikákat, és felbőszülve nekiment, de nem az őt ért vádakot rikácsoló Aliznak, hanem Aliz férjének. „S széles tenyérével megragadá a légyszívű Karcsi gallérját, s fölemelte a térdepelésből, hogy talpa sem érte a földet; aztán meg letevé, hogy az orra is érte a földet.” Pár évvel e drámai este után Hasfelmetsző eltűnt a faluból. Egyesek szerint „visszakerült a csurmába”, mások szerint kilakoltatták, mert az ismeretlen tulajdonos a jelzáloghitelt nem fizette, így a bank a házat elvette és eladta valaki másnak. De a 3-as számú házban nem sokáig pangott az élet. Alig egy évvel Hasfelmetsző távozása után elkezdődött az építkezés, a történet folytatását pedig már ismerjük: a régi házat lebontották, helyére fél év alatt felépült a kétemeletes üzletház, az Európa, aminek hátsó, a boltoktól elzárt része alatt 2012. augusztus 16-án az SZBU feltárta a csempészalagút bejáratát. És mi van a másik oldalon? Ott ki várta és hol, hogy a szorgalmasan ásó ember előbukkanjon és üzembe helyezhessék végre a titkos, nemzetközi kereskedelmi útvonalat?

„A határátkelő megnyitása után az első-második évben jött ide egy ukrainai ukrán. A temetőtől visszafelé a harmadik házat vette meg, a 103-ast. Mióta idejött, azóta kétszer láttam. Először azért jelentkezett, hogy kerítést akar építeni. Már hozta is a rajzot, hogy ő egy ilyen magas kerítést akar, tömör falat. Utána két évig nem láttam, aztán megint jelentkezett, hogy két garázst akar, jött az engedélyért. Én elküldtem a papírokat, ő azt mondta, rögtön jön, de azóta sem láttuk. Ez volt vagy öt-hat éve. Aztán csak hallottam, hogy a telket már eladta, de hogy ki az új tulajdonos, nem tudom. A régi ház romos, gázos az egész kert” – mondta Tóth Lajos, Nagyszelmenc polgármestere.

„A helyiek és a szomszédos üzletek dolgozói azt állítják, csak a rendőröktől hallottak az esetről” – tette közzé a Duna TV Híradója 2012. augusztus 18-án. Mikor ilyen esetekre rákérdeziünk, akkor a helyiektől csak efféle válaszokat kapunk. Azután tovább ballagnak, és esetleg eldörmögik magukban azt az orosz mondást, ami inkább lehet a szovjet gulagkultúra cinizmusának terméke, mint az ártatlanság vélelmének archaikus megfogalmazása: „Ha nem fogtad meg, nem tolvaj!” „Nye pojmal, nye vor!”